

6TH INTERNATIONAL TURKIC WORLD CONGRESS ON SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES PROCEEDINGS BOOK

SEPTEMBER 12-14, 2026 | BAKU, AZERBAIJAN

**Azerbaijan State Pedagogical
University, Azerbaijan**

PARTICIPATION FROM
17 DIFFERENT COUNTRIES

EDITORS:
PROF. DR. QABIL ALIYEV
PROF. DR. MURAT ÖZKAN

E-ISBN: 9 7 8 - 9 9 5 2 - 6 1 0 - 8 9 - 5
DOI: <https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-610-89-5.2026.100.1146>.

www.turkiccongress.com
turkicworldcongress@gmail.com

6TH INTERNATIONAL TURKIC WORLD CONGRESS ON SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES PROCEEDINGS BOOK

SEPTEMBER 12-14, 2026 | BAKU, AZERBAIJAN

PARTICIPANT COUNTRIES (17 DIFFERENT COUNTRIES)

Algeria – Azerbaijan – China – India –
Iran – Malaysia – Nigeria – North
Macedonia – Pakistan – Philippines –
Romania – Rwanda – Spain – Sri Lanka
– Türkiye – Uzbekistan – Vietnam

E-ISBN: 9 7 8 - 9 9 5 2 - 6 1 0 - 8 9 - 5

DOI: <https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-610-89-5.2026.100.1146>.

E D I T O R S :

P R O F . D R . Q A B I L A L I Y E V

P R O F . D R . M U R A T Ö Z K A N

BZT TURAN PUBLISHING HOUSE®

2026©

TURKEY, AZERBAIJAN

TR: +90 538 334 59 23 AZ: +994 50 300 2920

**6TH INTERNATIONAL TURKIC WORLD
CONGRESS ON SOCIAL, HUMANITIES,
ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL
SCIENCES**

PROCEEDINGS BOOK

SEPTEMBER 12-14, 2026

ONLINE & IN-PERSON PARTICIPATION

ZOOM & BAKU, AZERBAIJAN

**CONGRESS PROCEEDINGS
BOOK**

EDITORS

PROF. DR. QABIL ALIYEV

PROF. DR. MURAT ÖZKAN

BZT AKADEMİ PUBLISHING HOUSE®

TURKIYE, AZERBAIJAN

TR: +90543 671 0123

turkiworldcongress@gmail.com

<https://www.turkiworldcongress.com/>

All rights reserved

BZT TURAN YAYINEVİ®

BZT TURAN PUBLISHING HOUSE

Publishing Date: 22.09.2026

E-ISBN: 978-9952-610-89-5

DOI: <https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-610-89-5.2026.100.1146>

SOME OBSERVATIONS ON THREE ARTICLES ADDRESSING OTTOMAN MADRASAS

Erdoğan KOYCU

Bartın University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Division of Hadith.

ORCID ID: 0000-0003-4555-4552

Abstract

Madrasas are among the most important institutions in the history of Islamic civilization. Our Prophet (peace be upon him) established the first madrasa -known as the "Suffa"- within the Prophet's Mosque (Masjid al-Nabawi); there, he not only delivered lessons but also organized the education and training of the Noble Companions- the founding generation of Islamic civilization-while providing shelter for the poor and needy. The "Suffa," where our Prophet (peace be upon him) conducted these educational activities, served as the foundation for the educational systems of later eras.

The success achieved by the madrasas during the Ottoman Rise period-which first emerged and took shape during the Seljuk era-is truly remarkable. This development, which extended across the breadth of Ottoman lands, has attracted significant interest from both domestic and foreign researchers, particularly in the second half of the 20th century. In this paper, we examine a selection of articles on Ottoman madrasas. Our presentation covers the curricula, hierarchical ranks, and student-teacher relationships found in both Seljuk and Ottoman madrasas.

While numerous works are dedicated to Ottoman madrasas, there are also numerous scholarly articles on the subject. For this paper, we have focused on three specific articles, the titles and general contents of which are outlined below.

1. "Ottoman Madrasas: An Overview"

We highlighted that they were a reflection of the civilization; that successful strides were made in many areas and significant developments in the history of Turkish education occurred during this period; that distinguished scholars were trained in these madrasas; and that these institutions spread to the most remote towns and cities across Ottoman lands, with similar madrasas being built in the Balkans, the Middle East, and North Africa. We also mentioned the madrasas established during the reigns of Fatih Sultan Mehmet and Suleiman the Magnificent (Hızlı, 2004).

2. "The Training Environment for Religious Functionaries During the Tanzimat and Abdulhamid Eras"

It has been emphasized that madrasas—representing one of the Turks' invaluable contributions to Islamic education and instruction, and initiated with the establishment of the Baghdad Nizamiye by

Nizam al-Mulk during the reign of the Great Seljuk Sultan Alp Arslan (459/1067)—held the most distinguished place in this field in terms of both their continuity and their geographical spread, and that they trained both members of the religious-scholarly class (ilmiye) and the skilled personnel required for bureaucratic ranks (Yazıcı, 1994).

It is noted that the Ottoman madrasas, first established by Orhan Gazi in İznik (1331), were subsequently founded and expanded in other cities, and that this process involved both the establishment of madrasas in newly conquered territories across Anatolia and Rumelia and the revitalization of those inherited from earlier periods (Yazıcı, 1994).

It is noted that the Darü'l-Fünûn was opened, comprising the School of Political Sciences (Mekteb-i Mülkiye), the Law School, the School of Fine Arts, the School of Civil Engineering, the Higher Teachers' Training School for Men, the School of Commerce, the Halkalı Higher School of Agriculture, and schools dedicated to maritime commerce, forestry and mining, languages, the deaf and the blind, as well as the Teachers' Training School for Women, the Girls' Industrial School, and the faculties of Science and Literature (Yazıcı, 1994).

3. “Cerr Activities of Students in Istanbul Madrasas During the Reign of Abdulhamid II”

It will be emphasized that, during the reign of Abdulhamid II, the practice of students traveling to the provinces for “cer” -fundraising and preaching tours- during the three holy months (Rajab, Sha'ban, and Ramadan) following nine months of theoretical education served as a form of internship; furthermore, it will be highlighted that these “cer” activities undertaken by students from Istanbul’s madrasas were conducted within a framework of scholarly discipline. The study covers the evolution of madrasas from the Seljuk and Ottoman periods through to the era of Abdulhamid II, detailing the destinations reached by rail and sea from Istanbul for these tours, the students' travel expenses, and the duties they performed in the provinces (Kanal, 2014).

We concluded with a general assessment of the Ottoman-era madrasas, noting that Abdulhamid II had rüşdiye schools established in all provinces and most sanjaks; opened six “idâdî” (preparatory high) schools in Istanbul; founded ibtidâi (primary), teacher training, and law schools; mandated foreign language instruction starting from the rüşdiye level; and established institutions such as the Imperial Museum, the Military Museum, the Bayezid Public Library, and the Yıldız Archive and Library (Kanal, 2014).

Keywords: Hadith, education, instruction, madrasa, Ottoman.

GİRİŞ

Eğitim ve öğretim kurumları, bir toplumun hayâtiyetini devam ettirirken kanun ve nizâmın temininde, ferdin ve toplumun bilgili, kültürlü olmasının yanında dâreyn saadeti için ve ferdin ve toplumun terakkisi ile diğer milletler ile yarışabilmesinde en önemli âmillerden biridir.

“Sözlükte “okumak, anlamak, bir metni öğrenmek ve ezberlemek için tekrarlamak” anlamına gelen ders, **دِرَاسَة** (**dirâse**) kelimesi **دَرَسَ** (**derase**) kök fiilinden türemiş bir isimdir. **مَدْرَسَة** (**medrese**) kelimesi ise Sâmi dillerde ortak kullanılan bir kelime olup Yahûdîler daha çok Tevrat’ın okutulup öğretildiği binalara **بَيْتُ الْمَدْرَاسِ** (**Beytülmidrâs**) diyorlardı (İbnü’l-Esîr, 1965). **مِدْرَاس** “**Midrâs**” kitap ve ders okunan mekân anlamına gelmektedir. (İbn Manzûr, ts.). Bazı kayıtlardan hareketle Hz. Peygamber döneminde Medine’de bu tür bir mekânın bulunduğu anlaşılmaktadır (Ahmed b. Hanbel, 1992); (el-Buhârî, 1992 “Cizye”, 6; “İ’tişâm”, 18). Hadislerde **دَرَسَ** (**ders**) ve **تَدَارَسَ** (**tedârüs**) kelimeleri geçtiği halde (Ahmed b. Hanbel, 1992; Müslim, 1992), ders yapılan mekânlara ilk devirlerde medrese denilmemiştir. Resûl-i Ekrem döneminde Medine’de Kur’ân öğretiminin yapıldığı bir eve **الْفَرَاءِ دَارُ** (**Dârulkurrâ**) adı veriliyordu. Bu evin medreselerin doğuşunda bir başlangıç olduğu ileri sürülmüştür (Bozkurt, 2003).

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Mescid-i Nebevî’nin içinde açmış olduğu “Suffa”, hem örgün hem de yaygın eğitimde kullanılan, İslâm tarihinin ilk medresesidir (Baktır, 1984). İlk bina edildiği günden itibaren bir eğitim ve öğretim kurumu olarak da görev yapan Mescid-i Nebevî’yi ve orada bulunan Suffe’yi medresenin ilk modeli olarak kabul etmek daha doğrudur. Mescidler (camiler) müstakil medrese binalarının inşasından sonra da dersane işlevini sürdürmüştür. Batı dünyasına ilim ve kültür açısından yeni ufuklar açan Endülüs’te dersler çoğunlukla camilerde yapıldığından, burada müstakil medrese binalarından pek söz edilmemektedir.” (Bozkurt, 2003).

MATERYALLER VE METOTLAR

Osmanlı medreseleri ile ilgili yazılan *Anadolu Medreseleri* (Kuran, 1969); *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri* (Baltacı, 1976), *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi* (Atay, 2000), *Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Dâru’l-Hadislerin Yeri* (Gül, 1997) gibi pek çok eserin yanında makaleler (Uzunçarşılı, 1984); (Hızlı, 1998); (Hızlı, 2004) de mevcuttur. Biz bu makalelerden yalnızca Mefâil Hızlı’nın telif ettiği, “Osmanlı Medreseleri: Bir İcmâl” Nesimî Yazıcı’nın telif ettiği “Tanzimat ve Abdülhamit Döneminde Din Görevlilerinin Yetiştirme Ortamı” ve Hümmet Kanal’ın telif ettiği “II. Abdülhamid Devrinde İstanbul Medreselerindeki Öğrencilerin Cerr Faaliyetleri” adlı üç makaleyi genel hatlarıyla ele alacağız.

OSMANLI MEDRESELERİ ÜZERİNE YAZILAN ÜÇ MAKALENİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tebliğimizde ele alacağımız makalelerin genel hatlarıyla değerlendirmesini yapacağız.

1.Osmanlı Medreseleri: Bir İcmâl

Osmanlı kültür ve medeniyetinin Selçuklu kültür ve medeniyetinin bir izdüşümü olduğu; pek çok alanda başarılı hamleler yaptığı, Türk eğitim tarihinin kayda değer gelişmelerinin bu dönemde gerçekleştiği ve güzide ilim adamlarının bu medreselerde yetiştiği vurgulanmıştır. Bu medreselerin Osmanlı coğrafyasının en ücra kasaba ve kentlerine kadar yayıldığı, bu tip medreselerin Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da inşa edildiği zikredilmiştir (Hızlı, 2004).

Fatih Sultan Mehmet Hân'ın (ö. 885/1481) İstanbul'un fethinden sonra sekiz kiliseyi medrese hâline getirdiği, Ayasofya Medresesi'ni açtığı, Fatih Câmii etrafına Semâniye Medresesi yaptırdığına yer verilmiştir. Bu dönemin âlimlerinin Molla Hüsrev (ö. 885/1480), Molla Gürânî (ö. 893/1488), Hızır Bey (ö. 863/1459) (İlk İstanbul kadısı ve *el-Kasîdetü'n-Nûniyye* (*Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye* içinde), [baskı yeri yok] 1297 (el-Matbaatü'l-Vehbiyye) adlı eserin de müellifidir. (Yazıcıoğlu, 1998); (Çuhadar, 1987); Gölcük, 1981) ve Hocazâde olduğuna, Rus Âlimi Amirutsez (ö. 874/1470) ile oğluna Batlamyus'un kitabını Arapçaya tercüme ettirdiğine ve dünya haritası hazırlattığına, İbn Rüşt ve Gazâlî arasındaki tartışmaları Hocazâde ile Alî et-Tûsî'ye (ö. 887/1482) incelettirdiğine yer verilmiştir. Kânûnî Sultan Süleyman I (1520-1566) döneminde Süleymaniye Câmii'ne eklenen medrese ile eğitim sisteminin yeniden düzenlendiğini; Hürrem Sultan (ö. 965/1558) adına adına inşa ettirdiği Haseki Câmii ve Külliyesi'ndeki eğitim faaliyetlerine ve âlimlere gösterdiği hürmeti de zikretmiştir (Hızlı, 2004).

2. Tanzimat ve Abdülhamit Döneminde Din Görevlilerinin Yetiştirme Ortamı

Türklerin İslâm eğitim-öğretimine çok değerli katkılarından biri olan ve genellikle Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan döneminde Nizamü'l-Mülk'ün Bağdat Nizâmiye'sini kurmasıyla (459/1067) başlatılan medreselerin gerek devamlılıkları gerekse yayılma alanları itibarıyla bu sahada en mümtaz yere vâsıl olduklarına hem ilmiye mensuplarını hem de bürokratik kademelerin ihtiyaç duyduğu usta elemanları yetiştirmiş olduklarına vurgu yapılmıştır (Yazıcı, 1994).

Orhan Gazi (ö. 763/1362) tarafından ilk defa İznik'te kurulan (1331) Osmanlı medreselerinin, diğer şehirlerde de kurulup geliştiğine; Anadolu ve Rumeli'de yeni fethedilen yerlerde tesis edilen veya daha önceki dönemden Osmanlılara intikal eden medreselerin ihyasının takip edildiğine yer verilmiştir (Yazıcı, 1994).

Medreselerde, dinî ilimler ve fen bilimlerinin de okutulduğu kadı, müderris, müftü gibi görevlilerin yetiştirildiği, Hadis ağırlıklı Dâru'l-Hadisler, tıbbî konularda öğretim yapan Tıp Medreseleri ile cami görevlileri yetiştiren Dâru'l-Kurrâlar'dan bahsetmiştir (Yazıcı, 1994).

Bayındırlık, Tarım, Eğitim alanındaki olumlu gelişmeler kaydedildiğinden bahsedilecektir. Medreselerin yeni usullerle eğitim veren kurumlara dönüştürülmesine hız verildiği vurgulanmıştır. Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Hukuk, Sanayi-i Nefise Mektebi. Hendese-i Mülkiye, Dâru'l-Muallimîn-i Âliyye, Ticaret Mektebi, Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi, Deniz Ticareti, Orman ve Maâdin, Lisan, Dilsiz ve A'mâ, Darü'l-Muallimât ve Kız Sanayi mektepleri, Fen ve Edebiyat fakültelerinden oluşan Darü'l-Fünûn'un açıldığına yer vermiştir (Yazıcı, 1994).

Yazıcı, makalenin sonuç bölümünde "Ahmed Hulûsî Efendi (ö. 1306/1889) ve akranlarının yetiştirdiği dönemde medreselerin durumunu şöyle değerlendirerek makalesini ikmâl etmiştir. Anlaşılan o ki gerek Tanzimat gerekse Abdülhamid dönemlerinde medreseler yöneticiler tarafından kendi hallerine bırakıldı. İdarecilerin dikkati yeni açılan okulları çoğaltmak ve geliştirmek yönündeydi. Bizzat medreseliler de medreseyi islâh edemediler. Bununla birlikte, bu müesseseler kendilerine ihlasla sarılan fedakâr

müdürrisler ve onları destekleyen hamiyet sahibi yardımseverlerin gayretleriyle varlıklarını olabildiğince sürdürdüler. Medreselerin son bir silkinme hareketi ve belki de Osmanlı Devleti'nin bütünündeki en büyük uyanışı, 23 Temmuz 1908'de başlayan İkinci Meşrutiyet döneminde gerçekleşti. Bu devrede, basının üzerindeki baskının kalkmasıyla birlikte, Sırat-ı Müstakim, Sebilu'r-Reşad, Beyânu'l-Hak gibi dergi ve günlük gazetelerde medrese ıslahâtı uzun uzun tartışıldı. Şubat 1910'da Medâris-i İlmiye, Eylül 1914'te Islâh-ı Medâris Nizâm-nâmesi, Nisan 1917'de ise Medâris-i İlmiye hakkında kanun çıkarıldı. Daha başka bazı yasal düzenlemelerle genel medreseler yeni bir muhteva ve görünüm kazandı. Aralık 1912'de Medresetu'l-Vâizîn kuruldu, 1913'te Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutabâ açıldı. 1919 sonlarında bu iki müessese Medresetu'l-İrşad adıyla birleştirildi... Tanzimat ve Abdülhamid II. Dönemlerinde medreselerle ilgili son bir söz söylemek lazım gelirse, belki de II. Meşrutiyet döneminde gerçekleştirilmeye çalışılan önemli ıslahât hareketinin gerekçelerinin tam olarak olgunlaşıp gerçekleştiği devredir demek, kanaatimizce pek de yanlış olmayacaktır (Yazıcı, 1994).

3. II. Abdülhamid Devrinde İstanbul Medreselerindeki Öğrencilerin Cerr Faaliyetleri

II. Abdülhamid Devrinde İstanbul medreselerindeki 9 aylık teorik eğitimin ardından üç aylarda (Recep, Şaban, Ramazan) taşraya cerre çıkmalarının öğrenciler için bir çeşit staj devresi olduğu, İstanbul medreselerinde eğitim gören öğrencilerin cerr faaliyetlerinin (Osmanlı klasik döneminden itibaren medreselerde uygulanan cerr usûlü, ilk zamanlar halk ile ilim erbabının kaynaşmasında önemli bir rolü ifâ etmiştir. Medreselerde öğretilen bilgiler “cerr” vasıtasıyla halka ulaştırılarak onların din konusunda bilgi sahibi olmalarına imkân sağlamıştır. Öğrenciler,

medreselerde öğrendikleri teorik bilgileri cerr sırasında uygulamaya dökerek bir nevi staj yapmış da oluyorlardı. Bunların karşılığında -öncelikli amaç olmamak koşuluyla- öğrenim masraflarına sarf edilmek üzere halktan destek görmüşlerdir) ilmî bir disiplin içinde yürütüldüğüne yer verilmiştir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki medreselerin gelişimine II. Abdülhamid zamanında İstanbul'dan demiryolu ve denizyolu ile “cerre” gidilen yerler, öğrencilerin seyahat masrafları ve taşrada yaptıkları vazifeler vurgulanmıştır (Kanal, 2014).

II. Abdulhamid'in döneminde vilayetler ve sancakların çoğunda rüşdiyeler kurdurduğu, İstanbul'da açtırdığı idâdîlerin sayısının 6 olduğu, İbtidâî, Muallimîn ve hukûk mektepleri açtırdığı, rüşdiyelerden itibaren yabancı dil öğretimini mecburi tutturduğu, Müze-i Hümâyûn, Askerî Müze, Bayezid Kütüphanesi-i Umûmisi, Yıldız Arşivi ve Kütüphanesi gibi müesseseleri de kurmuş olduğu Osmanlı Dönemi medreselerinden bahsedilmiştir (Kanal, 2014).

Kânûnî Sultan Süleyman I. döneminde Süleymaniye Câmii'ne eklenen medrese ile eğitim sistemi yeniden düzenlenmiştir. Hürrem Sultan adına inşa ettirdiği Haseki Câmii ve Külliyesi'ndeki eğitim faaliyetlerine ve âlimlere gösterdiği hürmete vurgu yapılmıştır.

II. Abdülhamid döneminde medreselerin yeni usûllerle eğitim veren kurumlara dönüştürülmesine hız verildiğine, Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Hukûk, Sanayi-i Nefise Mektebi, Hendese-i Mülkiye, Dârü'l-

Muallimîn-i Âliyye, Ticaret Mektebi, Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi, Deniz Ticareti, Orman ve Maâdin, Lisan, Dilsiz ve A'mâ, Daru'l-Muallimât ve Kız Sanayi Mektepleri ile Fen ve Edebiyat fakültelerinden oluşan Darü'l-Fünûn'un açıldığına yer verilmiştir (Kanal, 2014).

SONUÇ

Mefâil Hızlı'nın telif ettiği "Osmanlı Medreseleri: Bir İcmâl" adlı makalede Osmanlı Dönemi medreselerinin genel durumu, medreselerde görev alan hocaların ve talebelerin ilmî faaliyetleri ele alınmış, özellikle Fatih Sultan Mehmet (M.S. 1451-1481) ve Kanûnî Sultan Süleyman I. (M.S. 1520-1566) dönemlerinde açtıkları ve imar ettirdikleri câmilere ve medreselere yer verilmiştir. Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da buna benzer medreselerin inşa edildiği vurgulanmıştır.

Fatih Sultan Mehmet Hân'ın (ö. 885/1481) İstanbul'un fethinden sonra sekiz kiliseyi medrese hâline getirmiş, Ayasofya Medresesi'ni açmış, Fatih Câmii etrafına Semâniye Medresesi'ni yaptırmıştır. Bu dönemin meşhûr âlimleri Molla Hüsrev (ö. 885/1480), Molla Gürânî (ö. 893/1488), Hızır Bey (ö. 863/1459) ve Hocaşâde'dir. Kânûnî Sultan Süleyman I (1520-1566) döneminde ise Süleymaniye Câmii'ne eklenen medrese ile eğitim sistemi yeniden düzenlenmiş, Haseki Câmii ve Külliyesi de inşa edilmiştir.

Nesimi Yazıcı'nın telif ettiği "Tanzimat ve Abdülhamit Döneminde Din Görevlilerinin Yetiştirme Ortamı" makalede dinî ilimler ve fen bilimlerinin de okutulduğu medreselerde kadı, müderris, müftü gibi görevlilerin yetiştirildiği, Dâru'l-Hadisler, Tıp Medreseleri ve Dâru'l-Kurrâlar'ın işlevine yer verilmiştir.

Yazıcı, II. Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Hukûk, Sanayi-i Nefise Mektebi, Hendese-i Mülkiye, Dâru'l-Muallimîn-i Âliyye, Ticaret Mektebi, Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi, Deniz Ticareti, Orman ve Maâdin, Lisan, Dilsiz ve A'mâ, Daru'l-Muallimât ve Kız Sanayi mektepleri ve Darü'l-Fünûn'un bu dönemde açıldığını vurgulamıştır.

Hümmet Kanal'ın telif ettiği "II. Abdülhamid Devrinde İstanbul Medreselerindeki Öğrencilerin Cerr Faaliyetleri" adlı üçüncü makalede ise II. Abdulhamit döneminde açılan Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Hukûk, Sanayi-i Nefise Mektebi. Hendese-i Mülkiye, Dâru'l-Muallimîn-i Aliyye, Ticaret Mektebi, Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi, Deniz Ticareti, Orman ve Maâdin, Lisan, Dilsiz ve A'mâ, Darü'l-Muallimât ve Kız Sanayi mektepleri, Darü'l-Fünûn ve İstanbul medreselerine yer verilmiş ve bu eğitim kurumlarındaki ilmî disiplin ve öğrencilerin 3 aylık (Recep, Şaban, Ramazan) stajı, yani "cer" faaliyetleri ele alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

Ahmed b. H. *el-Musned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Atay, H. *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2000.

Baktır, M. *İslâm'da İlk Eğitim Müessesesi: Suffa Ashâbı*. İstanbul: Cihan Yayınları, 1984.

- Baltacı, C. *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, 1976.
- el-Buhârî, M. b. İ. *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Çuhadar, M. “Hızır Bey ve Kaside-i Nûniyyesi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1987). 217–230.
- Gölcük, Ş. “Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’a Tayin Ettiği İlk Kadı: Kelâm Âlimi Hızır Bey 1407-1458 (810-863 H.)”, *Millî Kültür*, 12 (1981). 8–12.
- Gül, A. *Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Dâru'l-Hadislerin Yeri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.
- Hızlı, M. *Bursa Medreseleri*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
- Hızlı, M. “Osmanlı Medreseleri Bir İcmâl” *Journal of Turkish Studies Literature*, 4/2, 2004. 371–409.
- Hızlı, M. “Osmanlı Dönemi Anadolu Medreseleri Üzerine Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2/4 (2004). 371–409.
- İbnu'l-Esîr, M. *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser* (Nşr. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), Kahire, 1965.
- İbn Manzûr. *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- Kanal, H. “II. Abdülhamid Devrinde İstanbul Medreselerindeki Öğrencilerin Cerr Faaliyetleri”. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 3/2 (2014), 251–294.
- Kuran, A. *Anadolu Medreseleri*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1969.
- Muslim b. H. *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Uzunçarşılı, İ. H., *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984.
- Yazıcı, N. “Tanzimat ve Abdülhamit Döneminde Din Görevlilerinin Yetiştirme Ortamı” *Diyanet İlmi Dergi*, Vol. 30/2 (April-June 1994) 31-38.
- Yazıcıoğlu, M. S. “Hızır Bey” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 17/413-415. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.